

Службове право України як провідна галузь права у порівнянні з службовим правом США

Арсен Немцев¹, Дмитро Смотрич²

Опубліковано	Секція	УДК
22.11.2024	Право	349.2:342.9

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14204344>

Анотація. Службове право України займає важливе місце серед основних галузей права, яке регулює діяльність державних службовців та органів державної влади. Воно охоплює правові норми, що визначають статус державних службовців, їх права, обов'язки, механізми контролю та підзвітності. У порівнянні зі службовим правом США, українське службове право відрізняється формуванням на основі континентальної правової системи, яка надає більше значення кодифікованим законам та нормативним актам.

Службове право США базується на прецедентному праві, яке визначає значний вплив судових рішень на розвиток норм службового права. Американське службове право орієнтується на принципи свободи дій, прозорості та захисту прав працівників. Зокрема, федеральна система службового права США включає різноманітні механізми правового захисту, такі як захист від необґрунтованих звільнень та забезпечення права на рівні можливості при прийомі на державну службу.

У той час як в Україні службове право формується через акти законодавства та постанови органів виконавчої влади, у США великою мірою правові норми регулюються інструкціями та прецедентами, що встановлюються судами. Такий підхід дозволяє американській системі швидше адаптуватися до змін та інновацій, особливо в умовах цифровізації, тоді як в Україні ця галузь часто потребує більш тривалого перегляду нормативних актів.

Україна нещодавно впровадила низку реформ у сфері державної служби, спрямованих на підвищення професійного рівня службовців та забезпечення прозорості їх діяльності. Однак, питання підзвітності та боротьби з корупцією залишаються важливими викликами, які значною мірою вирішені в США через жорсткі антикорупційні закони та механізми контролю. Американське службове право також приділяє велику увагу етичним стандартам державних службовців та відповідальності за порушення етики.

У підсумку, службове право України та США відображають різні правові традиції, але обидві системи прагнуть досягнення ефективного регулювання державної служби. Розвиток українського службового права може скористатися досвідом США, зокрема, у

¹ студент групи ПВ-36 Національного університету «Львівська політехніка» ORCID: 0009-0001-8933-7296

² доктор філософії за спеціальністю 081 - право, доцент кафедри адміністративного та інформаційного права Інституту права, психології та інноваційної Освіти Національний університет «Львівська політехніка»
<https://orcid.org/0000-0001-6087-9553>

питаннях судового захисту прав службовців, захисту від корупції та швидкої адаптації до змін, що дозволить створити більш гнучку та ефективну систему управління на державному рівні.

Ключові слова: Службове право України, службове право США, державні службовці, державна служба, прецедентне право, континентальна правова система, правові норми, етичні стандарти, підзвітність, антикорупційні механізми, реформи, боротьба з корупцією, судовий захист, цифровізація, адаптація до змін.

Civil service law of Ukraine as a leading field of law in comparison with civil service law of the United States

Abstract: The Civil Service Law of Ukraine occupies an important place among the main fields of law that regulate the activities of public servants and state authorities. It encompasses legal norms that define the status of public servants, their rights, duties, and mechanisms of control and accountability. Compared to the U.S. Civil Service Law, Ukraine's approach is shaped by the continental legal system, which places greater emphasis on codified laws and regulatory acts.

The U.S. Civil Service Law is based on common law, where judicial decisions significantly influence the development of civil service norms. American civil service law focuses on principles of autonomy, transparency, and employee rights protection. The U.S. federal civil service system includes various legal safeguards, such as protection against wrongful termination and ensuring equal opportunity in federal employment.

While civil service law in Ukraine is primarily shaped by legislative acts and executive orders, the U.S. legal norms are largely regulated by guidelines and judicial precedents, allowing the American system to adapt more rapidly to changes and innovations, particularly in digitalization. In contrast, updates to Ukraine's regulatory framework often require longer revision periods.

Recently, Ukraine has implemented several civil service reforms aimed at enhancing the professionalism of public servants and ensuring transparency in their operations. However, accountability and anti-corruption efforts remain crucial challenges. In the U.S., these issues are largely addressed through stringent anti-corruption laws and control mechanisms. The American civil service law also emphasizes ethical standards and the accountability of public servants for ethical violations.

In conclusion, the civil service laws of Ukraine and the U.S. reflect different legal traditions, yet both systems strive for effective regulation of public service. The development of Ukraine's civil service law can benefit from the U.S. experience, particularly in judicial protection of public servants' rights, anti-corruption measures, and rapid adaptability to change, which would foster a more flexible and effective governance system.

Keywords: Civil Service Law of Ukraine, Civil Service Law of the United States, public servants, public service, common law, continental legal system, legal norms, ethical standards, accountability, anti-corruption mechanisms, reforms, anti-corruption efforts, judicial protection, digitalization, adaptability to change.

Вступ

Постановка проблеми: Службове право є ключовою галуззю права, яка регулює діяльність державних службовців, визначає їх права та обов'язки, а також механізми контролю та підзвітності. В Україні ця галузь права формується в рамках континентальної правової системи, в той час як у США вона розвивається на основі прецедентного права, що значно впливає на процеси адаптації та оновлення правових норм. Однією з основних проблем є різниця в підходах до реформування службового права, особливо в аспектах боротьби з корупцією, етичних стандартів та забезпечення

прозорості діяльності державних службовців. Україна стоїть перед завданням вдосконалення своєї системи державної служби з урахуванням найкращих практик зарубіжних країн, зокрема США.

Метою цієї роботи є порівняння службового права України та США, аналіз їх особливостей, принципів та механізмів регулювання державної служби, а також вивчення можливостей використання американського досвіду для вдосконалення українського службового права. Особлива увага буде приділена питанням підзвітності, етики, боротьби з корупцією та адаптації до швидких змін, таких як цифровізація.

Стан опрацювання проблематики: Проблематика службового права була предметом численних досліджень як в Україні, так і за кордоном. В Україні активно обговорюються питання реформування державної служби, запровадження етичних стандартів, антикорупційних заходів та забезпечення прозорості. У США основна увага зосереджена на судовому захисті прав працівників, антикорупційних механізмах та стабільності судової практики. Однак, порівняльний аналіз двох правових систем залишається недостатньо в українську систему.

Результати

Службове право України та США має свої специфічні риси, що обумовлені різними правовими традиціями, історичними обставинами та особливостями державного управління. В Україні службове право є відносно новою галуззю, що активно формується та змінюється з огляду на євроінтеграційні процеси та потребу адаптації до міжнародних стандартів. Воно розглядається як частина публічного права, що визначає правовий статус, обов'язки та права державних службовців, а також встановлює порядок здійснення державної служби. Основними завданнями службового права є забезпечення належного функціонування державного апарату, запобігання корупції та підтримка високих етичних стандартів серед службовців. Службове право в Україні ґрунтується на нормативних актах, що регулюють функціонування державної служби, таких як Конституція України, Закон України «Про державну службу» та інші підзаконні акти [2].

На відміну від України, у США службове право базується на прецедентній системі, де особливу роль відіграють судові рішення, які встановлюють правові норми та стандарти поведінки службовців. У правовій системі США значна частина норм формується через практику судових органів, зокрема Верховного суду, рішення якого є обов'язковими для всіх штатів та мають вагомий вплив на формування правових стандартів. Американська система державної служби відрізняється значною децентралізацією: на федеральному рівні діють загальні правила, але штати мають власні закони та нормативні акти, що регулюють діяльність державних службовців на місцевому рівні. Це надає службовому праву США гнучкості та дозволяє враховувати особливості кожного штату, що відображає федеративну структуру країни.

Континентальна правова система України та прецедентна система США мають як спільні риси, так і суттєві відмінності. Україна використовує нормативний підхід, де кожен аспект діяльності державних службовців прописаний у законах та підзаконних актах, тоді як у США чимало питань вирішується на основі судових прецедентів, які формують так звану «живу» правову систему. Цей підхід дозволяє швидше реагувати на зміни в суспільстві, що є важливим у сучасних умовах, коли проблеми етики, прозорості та ефективності державної служби стають дедалі актуальнішими. Прецедентна система США забезпечує гнучкість і варіативність, водночас вимагаючи від службовців високої правової грамотності та знання основних судових рішень, які впливають на їхню діяльність [8].

Основні принципи службового права в обох країнах орієнтовані на забезпечення належного виконання службових обов'язків, дотримання етичних норм та запобігання корупційним практикам. В Україні ці принципи включають принцип законності,

верховенства права, прозорості та підзвітності державних службовців, що закріплені у відповідних законах та постановах уряду. У США принципи службового права також включають підзвітність, прозорість та етичну поведінку, але особливу роль відіграють інститути контролю з боку суспільства, засоби масової інформації та громадських організацій. Одним із важливих аспектів американської системи є лобювання, яке регулюється спеціальними законами, що запобігають надмірному впливу приватних інтересів на державні рішення. Цей підхід до регулювання державної служби в США може бути цікавим для України, яка активно працює над вдосконаленням власної системи контролю за діяльністю чиновників [4].

Механізми правового регулювання та контролю у сфері державної служби України базуються на низці законодавчих актів, які визначають правила поведінки службовців, їхні обов'язки, права та відповідальність. Основним документом є Закон України «Про державну службу», який встановлює правові та організаційні основи цієї діяльності, зокрема регулює порядок призначення, звільнення та кар'єрного зростання державних службовців. Нормативно-правові акти в Україні забезпечують функціонування системи дисциплінарного контролю, що дозволяє органам влади слідкувати за дотриманням службових обов'язків, а також містять положення щодо конфлікту інтересів і етичних стандартів.

США, маючи прецедентну правову систему, застосовують дещо інший підхід до правового регулювання в державній службі. Основним інструментом є федеральне законодавство, а також численні судові прецеденти, які формують правові норми для вирішення спірних ситуацій. Важливим є те, що рішення судів часто встановлюють нові стандарти для державних службовців, що забезпечує високу адаптивність правового регулювання до змін у суспільстві. Наприклад, у Сполучених Штатах судові прецеденти захищають права працівників на свободу слова в межах виконання службових обов'язків, право на оскарження необґрунтованих звільнень та забезпечення рівних можливостей при працевлаштуванні [1].

В обох країнах важливе місце займають етичні стандарти та антикорупційні механізми, що покликані забезпечити прозорість і відповідальність службовців перед суспільством. В Україні, окрім дисциплінарного контролю, діють антикорупційні інструменти, такі як Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК), яке моніторить декларації службовців, виявляє конфлікти інтересів і порушення етичних норм. У США функціонують подібні організації та процеси, включаючи федеральні органи, які слідкують за дотриманням етичних норм, наприклад, Управління етики уряду США, що наглядає за стандартами професійної поведінки та конфліктами інтересів.

Хоча підходи України та США до регулювання державної служби відрізняються, обидві системи спрямовані на забезпечення доброчесності та підзвітності службовців. В Україні регулювання більше зосереджене на кодифікованих актах, а в США значна увага приділяється судовим прецедентам, що дозволяє швидше адаптувати норми до реалій суспільного життя. У контексті підзвітності та етичних стандартів обидві країни мають свої особливості: Україна здебільшого використовує централізований підхід, де основну роль відіграють урядові агентства та наглядові органи, тоді як США практикують більш децентралізований підхід. У Сполучених Штатах етичний контроль і моніторинг можуть здійснювати як державні установи, так і незалежні організації, а дотримання стандартів перевіряється через регулярні перевірки, рекомендації та оцінки з боку незалежних експертів [5].

Україна, прагнучи покращити свою систему державної служби, поступово вдосконалює законодавчу базу, щоб зробити її більш адаптивною та сучасною. Суттєве місце у цій реформі займають антикорупційні заходи, що спрямовані на запобігання конфлікту інтересів і підвищення прозорості в діяльності державних органів. Одним з

інструментів є електронне декларування активів службовців, що надає суспільству можливість контролювати матеріальні надбання чиновників і запобігати незаконному збагаченню. У той же час у США на федеральному рівні діють суворі правила щодо декларування доходів і активів, що також включають обмеження на отримання подарунків, ведення бізнесу під час державної служби та після її завершення.

Антикорупційна боротьба є одним із пріоритетів в обох країнах, але її інструменти мають певні відмінності. В Україні, зокрема, активно працюють національні антикорупційні органи, які перевіряють декларації, розслідують випадки можливого конфлікту інтересів і забезпечують підзвітність службовців суспільству. У США акцент робиться на регулюванні лобістської діяльності, запобіганні можливих зловживань владою і забезпеченні доступу до судового захисту в разі конфліктів інтересів. Обидві системи прагнуть забезпечити високу етичну культуру та відкритість у державному управлінні, але підходи до досягнення цих цілей відрізняються внаслідок різних правових традицій та суспільних потреб [9].

Загалом, механізми контролю та правового регулювання в державній службі України та США відображають специфіку кожної країни, зокрема її правової системи та політичної культури. Пріоритетом для України залишається гармонізація службового права з європейськими стандартами, впровадження кращих міжнародних практик і вдосконалення механізмів контролю за діяльністю державних службовців. Досвід США може стати корисним у розробці нових підходів до етичного регулювання, зокрема в питаннях прозорості, захисту прав працівників і гнучкості регулювання через судові прецеденти.

Перспективи розвитку службового права в Україні пов'язані з необхідністю реформування законодавства, яке б відповідало сучасним викликам у сфері державного управління. Україна наразі перебуває у процесі змін своєї системи державної служби, що включає оптимізацію структури, посилення контролю за службовцями та впровадження ефективніших механізмів підзвітності. Головним завданням залишається створення прозорої та відповідальної системи державної служби, що ґрунтується на етичних принципах і забезпечує належний рівень професійної підготовки службовців. Службове право має адаптуватися до реалій сучасності, аби відповісти на виклики корупції, недостатньої прозорості й обмеженого контролю з боку суспільства, які залишаються проблемами у цій сфері [6].

Американський досвід може бути корисним для України, особливо в частині антикорупційних заходів і системи етичного регулювання. У США розроблено низку ефективних інструментів для боротьби з корупцією на всіх рівнях державної служби, зокрема через розгалужену систему наглядових органів, жорсткі правила декларування майна, суворі вимоги щодо конфлікту інтересів і ретельний контроль за лобістською діяльністю. Окрім цього, американська система активно залучає незалежні установи та громадські організації для моніторингу діяльності державних службовців. Цей підхід забезпечує високий рівень прозорості, а також надає громадянам інструменти для оцінки діяльності влади. Для України корисним буде впровадження подібних незалежних структур, які б контролювали не лише дотримання антикорупційного законодавства, а й сприяли формуванню високих етичних стандартів у державній службі.

Однією з важливих перспектив для розвитку службового права в Україні є адаптація до швидких змін у суспільстві, пов'язаних із цифровізацією та впровадженням новітніх технологій. Цифровізація може значно полегшити доступ до інформації, що стосується діяльності державних службовців, та забезпечити більшу прозорість у процесах державного управління. Сучасні технології дозволяють впроваджувати системи електронного документообігу, цифрового моніторингу за дотриманням етичних стандартів, а також електронного декларування майна службовців. В Україні

вже зроблено перші кроки у цьому напрямку, але для повноцінного функціонування цифрових інструментів необхідні додаткові законодавчі зміни та розвиток відповідної інфраструктури. Досвід США в управлінні великим обсягом даних та інформаційною безпекою може стати корисним у цьому процесі [7].

Адаптація службового права України також вимагає перегляду підходів до забезпечення рівноправності та соціального захисту працівників державної служби. Важливим є питання забезпечення рівних умов праці для всіх службовців незалежно від статі, віку, етнічного походження чи інших ознак. Американська правова система надає великого значення рівності та захисту прав службовців, особливо у питаннях дискримінації та рівного доступу до службових посад. Цей підхід можна впровадити в Україні через розробку чітких правових механізмів, які б забезпечували захист службовців від будь-яких форм дискримінації, а також сприяли створенню сприятливих умов для професійного зростання та кар'єрного розвитку [2].

Таким чином, розвиток службового права України з урахуванням досвіду США може сприяти формуванню більш прозорої, етичної та адаптивної системи державної служби. Однак, для реалізації цих завдань необхідні комплексні законодавчі зміни, широка підтримка суспільства та забезпечення фінансових і технологічних ресурсів для впровадження цифрових інновацій. Важливим кроком буде не тільки вдосконалення правової бази, а й впровадження систематичного контролю за її дотриманням, що дозволить Україні забезпечити ефективну, відповідальну та відкриту систему державного управління, яка відповідатиме найкращим міжнародним стандартам [10].

Висновки

Службове право України і США мають суттєві відмінності через різні правові традиції: континентальну в Україні та прецедентну в США. У той час як в Україні система потребує постійного оновлення нормативних актів для адаптації до змін, американська модель завдяки судовим прецедентам є більш гнучкою і здатною оперативно реагувати на нові виклики. Україна може взяти на озброєння досвід США в питаннях підзвітності, антикорупційних заходів, забезпечення рівних можливостей та етичних стандартів для державних службовців. Однак для успішного впровадження цих практик в Україні необхідно врахувати специфіку національної правової системи та проводити поетапні реформи, які забезпечать стабільність і ефективність державної служби.

Список використаних джерел

1. Конституція України. Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2023. Доступ: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Закон України «Про державну службу». Закон України від 10 грудня 2015 року № 889-VIII. Дата оновлення: 09.02.2023. Доступ: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19>
3. Богуцький В. В., Карпенко О. О. Правові основи державної служби в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. Вісник Національної академії правових наук України. 2020. № 2(91). С. 36–45.
4. Gellhorn W., Levin H. L. Administrative Law and Process in the United States. St. Martin's Press, 2020.
5. Fisher L. American Constitutional Law. Durham, NC: Carolina Academic Press, 2019.
6. Тодоров О. І. Прецедентне право США як основа правової системи: особливості та значення. Порівняльно-аналітичне право. 2018. № 1(2). С. 12–19.
7. Берднік І. В. Антикорупційні механізми в системі державної служби: досвід України та США. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. 2019. № 3(46). С. 23–29.

8. U.S. Government Publishing Office. Code of Federal Regulations. Washington, D.C.: U.S. Government Publishing Office, 2022. Доступ: <https://www.ecfr.gov>
9. United States Office of Government Ethics (OGE). Standards of Ethical Conduct for Employees of the Executive Branch. 2021. Доступ: <https://www.oge.gov>
10. Васильев І. П. Цифровізація державної служби в Україні та США: виклики та можливості. Державне управління: теорія та практика. 2021. № 4(12). С. 91–98.